Опорний конспект · 2.2. Пряме та переносне значення

Українська мова · Підготовка до НМТ · Розділ 2. Лексикологія

1. Суть і як визначити

Пряме — первинне, називає предмет прямо, **не залежить від контексту**: золотий перстень · гаряча вода · солодкий чай · кам’яна стіна.

Переносне — вторинне, за **подібністю або зв’язком**, залежить від контексту: золоті руки · гаряча суперечка · солодкі мрії · кам’яне серце.

1. (1) Назви **первинний предмет**: *золотий* — «зроблений із золота».
2. (2) Про нього йдеться? Так → **пряме**; ні → **переносне**.
3. (3) Сумніваєшся — перевір словник: переносні значення мають позначку **перен.**

2. Три типи перенесення

Тип	Основа	Приклади
Метафора	подібність: колір, форма, звук, дія, цінність	море пшениці · срібло роси · вогонь очей · час летить · сонце сміється
Метонімія	суміжність, реальний зв’язок	читати Шевченка · зал аплодував · випив склянку · місто спить · школа святкує
Синекдоха	кількість: частина ↔ ціле	ні душі · зайва пара рук · копійки не маю · студент нині інший

увага Синекдоха — **різновид метонімії**; якщо основа саме кількісна, вона точніша відповідь.

3. Робочий тест: метафора чи метонімія

1. (1) Вставляється **наче / як**? → **метафора**: «гаї звучали *наче* арфи».
2. (2) Не вставляється, але є **реальний зв’язок**? → **метонімія**: зал не «наче люди» — люди *в* залі.
3. (3) Зв’язок «**частина — ціле**»? → **синекдоха**.

Питання-опора: метафора — «на що це **схоже**?»; метонімія — «що з чим тут **поруч**?».

> Пастка НМТ: **сонце сміється** і **місто спить** виглядають однаково, та перше — метафора (сонце схоже на обличчя), друге — метонімія (сплять мешканці).

4. Порівняння й епітет

Троп	Прикмета	Приклад
Метафора	предмети **злиті**, слів *як, наче* немає	«золотими, голосними обізвалися гаї» (Тичина)
Порівняння	є *як, мов, наче, неначе*; **обидва предмети названі**	«Неначе човен в синім морі» (Шевченко)
Епітет	образне **означення**	сердитий вітер · весна золота

5. Загальномовне чи авторське

стерті уже у словнику: ніжка стола · вушко голки · спинка стільця · гірський хребет · сонце сідає.

> Стерта метафора — **однаково переносне значення**: *ніжка стола* не стає прямим від того, що звичне.

- **метафора** «Реве та стогне Дніпр широкий» (Шевченко, «Причинна»);
- **метафора** «думи — хмари осінні» (Л. Українка); «сонце України» (Стус);
- **метонімія** «Гомоніла Україна» (Шевченко, «Гайдамаки») — гомоніли люди.